

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

УСИКОВ Олександр Олександрович

УДК 94:338.45(477.73)«1944/1991»

**РОЗВИТОК ПРОМИСЛОВОСТІ МИКОЛАЇВЩИНИ
В 1944–1991 рр.**

07.00.01 – історія України

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Миколаїв – 2018

Дисертацією є рукопис.

Роботу виконано на кафедрі історії Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор історичних наук
Ніколаєв Ігор Євгенович,
Миколаївський національний університет
імені В. О. Сухомлинського,
завідувач кафедри історії

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАН України
Даниленко Віктор Михайлович,
Інститут історії України НАН України,
завідувач відділу історії України
другої половини ХХ століття

кандидат історичних наук, доцент
Каганов Юрій Олегович,
Запорізький національний університет,
проректор з науково-педагогічної роботи

Захист відбудеться 5 грудня 2018 р. о 15.00 год. на засіданні спеціалізованої вченої ради К 38.134.01 у Миколаївському національному університеті імені В. О. Сухомлинського (54030, Миколаїв, вул. Нікольська, 24, ауд. № 01.322).

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (54030, Миколаїв, вул. Нікольська, 24).

Автореферат розісланий «3» листопада 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В. А. Пархоменко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. На сучасному етапі розвитку історичної науки важливе значення належить регіональним студіям, завдяки яким є можливість дослідити розвиток як окремого регіону, так і України в цілому. Нині, в умовах проголошеного вищим керівництвом країни курсу на економічні реформи, вирішення завдань промислового розвитку є стратегічною потребою сучасної практики державного будівництва. Важливе значення в його здійсненні належить історичній науці, що володіє багатим досвідом минулих поколінь та уроків, винесених з певних прорахунків.

Актуальність роботи зумовлена її науковою і теоретичною цінністю, пізнавальним і практичним значенням. Вивчення історичного досвіду допоможе усвідомити минуле та сприятиме успішному розв'язанню практичних завдань соціально-економічної розбудови Української держави.

Окремі аспекти дослідження тісно пов'язані з економічною історією, предметом якої є господарство як країни в цілому, так і її окремих регіонів в історичному розвитку, різноманітності форм його вияву. Вивчаючи конкретні економічні фактори можна краще зрозуміти сучасні господарські проблеми, прогнозувати їх розв'язання в майбутньому.

Усвідомлення й узагальнення досвіду промислового розвитку окремих регіонів, зокрема Миколаївщини в 1944–1991 рр., має вагоме наукове і практичне значення. Дослідження процесу становлення промисловості Миколаївщини дасть можливість дослідити і глибше усвідомити як загальні закономірності розвитку промислової сфери, так і специфічні умови її практичного здійснення, зважаючи на історичне минуле області. Розгляд регіональної економічної історії не тільки допоможе більш детально дослідити сучасні економічні процеси, визначити варіанти та альтернативні шляхи розвитку на майбутнє, а й сприятиме більш ефективній реалізації процесів децентралізації влади. Дослідження новітнього вітчизняного економічного поступу, який розвивається на основі ринкових відносин, потребує розробки та здійснення відповідної економічної та соціальної політики, а в її становленні корисним є досвід історичного минулого як усієї держави, так і окремих її областей.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Обраний напрям дослідження пов'язаний з розробкою планової наукової теми: «Актуальні проблеми історії Півдня України в загальноісторичному вимірі» (державний реєстраційний номер 0115U004380), що здійснюється кафедрою історії навчально-наукового інституту історії, політології та права Миколаївського національного університету ім. В. О. Сухомлинського. Тема дисертації затверджена вченою радою МНУ ім. В. О. Сухомлинського (протокол № 15 від 1 березня 2016 р.) та зареєстрована в Українському

інституті науково-технічної інформації за № 0117U005654.

Мета дослідження полягає в тому, щоб на основі опрацювання залучених до наукової роботи історичних джерел і здобутків історіографії об'єктивно й комплексно відтворити розвиток промисловості Миколаївщини в 1944–1991 рр.

Для її реалізації поставлені наступні **дослідницькі завдання**:

- окреслити стан наукового висвітлення теми, специфіку й інформативні можливості джерельної бази, методологічну основу дослідження;
- оцінити процес подолання наслідків війни та повернення до повоєнного мирного розвитку, дослідити генезу промислового сектору області у другій половині 1940-х – першій половині 1950-х рр.;
- розкрити специфічні особливості розвитку промисловості Миколаївщини в умовах адміністративно-господарських реформ другої половини 1950-х – першої половини 1960-х рр.;
- показати рівень забезпечення виробництва робітничими кадрами в повоєнне двадцятиріччя;
- виокремити модернізаційні процеси в промисловості у другій половині 1960-х – першій половині 1980-х рр., сформулювати пріоритети промислового розвитку в 1985–1991 рр.;
- визначити вплив адміністративно-командної системи на виробничу діяльність робітництва в 1965–1991 рр.
- конкретизувати коло питань, які потребують подальшого дослідження.

Об'єкт дослідження – історія формування економічного потенціалу України.

Предмет дослідження – закономірності та специфіка розвитку основних складових компонентів промислової сфери Миколаївщини в 1944–1991 рр.

Хронологічні межі дослідження охоплюють 1944–1991 рр. Досліджуваний період є одним з найбільш продуктивних в розвитку промислової сфери в історії Миколаївщини, його початок знаменують події визволення області від німецько-румунських окупантів та відновлення радянської влади, а верхньою межею стали події розпаду СРСР та утвердження незалежної Української держави.

Територіальні межі дослідження охоплюють сучасну Миколаївську область.

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена метою і завданнями, визначеними проблематикою роботи. Автором зроблено внесок у вивчення економічної історії області, введено до наукового обігу нові джерела – документи та матеріали, що зберігаються в центральних та

обласному архівах України, матеріали періодичної преси. Вперше зроблена спроба дати об'єктивне, незаангажоване пояснення як вже відомих, так і нововиявлених явищ та фактів розвитку промисловості Миколаївщини.

В дослідженні науковою новизною відзначаються наступні положення: *вперше:*

- на основі переосмислення вітчизняної та зарубіжної історіографії встановлено ступінь наукової розробки проблеми та визначено коло питань, які потребують подальшого поглибленого вивчення;
- залучено до наукового обігу та комплексно проаналізовано значний масив документальних матеріалів стосовно подолання наслідків війни та початку повосенної відбудови індустрії Миколаївської області;
- на основі широкого кола джерел, конкретних і підсумкових даних проаналізовано розвиток промислового сектору Миколаївщини у другій половині 1940-х – першій половині 1960-х рр. із зазначенням прорахунків, недоліків та упущень в генезі даного процесу;
- з'ясовано вплив ідеологічних чинників на розвиток промисловості області;
- комплексно висвітлено організаційні заходи та процес забезпечення виробництва робітничими кадрами з виокремленням даних щодо відтворення, підготовки і використання трудових ресурсів;
- заповнено соціальні аспекти розвитку промисловості Миколаївщини у другій половині 1960-х – першій половині 1980-х рр.

дістали подальшого розвитку:

- дослідження щодо впливу на індустріальний розвиток області, як складової республіканської та загальносоюзної промислової сфери, світової науково-технічної революції, що у свою чергу вимагало змін у суспільно-політичному житті;
  - аналіз пріоритетів промислового розвитку Миколаївщини в 1985–1991 рр.
  - характеристика впливу адміністративно-командної системи на виробничу діяльність робітництва Миколаївщини;
- уточнено:*
- відомості та зроблені наукові узагальнення щодо процесу формування робітництва Миколаївщини.
  - коло питань, які потребують подальшого дослідження.

Практичне значення дослідження полягає в тому, що нагромаджений у праці фактологічний матеріал, теоретичні положення, висновки, узагальнення і рекомендації, які вона містить, розширюють наукові знання про розвиток промислової сфери Миколаївської області, можуть бути використані під час написання узагальнюючих і спеціальних праць з історії України, навчальних посібників, історико-краснавчих

досліджень, видання збірок документів та матеріалів, при підготовці лекцій, навчальних курсів, у практичних і семінарських заняттях. Ретроспективний погляд на розвиток промисловості Миколаївщини упродовж 1944–1991 рр. дає можливість розглянути уроки формування та розвитку промислової сфери, визначивши той позитивний досвід, який потрібно взяти на озброєння в сучасний період.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації обговорювалися на засіданні кафедри історії Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (протокол № 2 від 14 вересня 2018 р.). Окремі положення наукового пошуку знайшли відображення у доповідях та виступах автора на міжнародній науково-практичній конференції «Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку» (м. Одеса, 19–20 січня 2018 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Історія, проблеми та необхідні умови становлення громадянського суспільства в Україні» (м. Львів, 26–27 січня 2018 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук» (м. Київ, 2–3 лютого 2018 р.), міжнародній науково-практичній конференції «Пріоритетні напрями розвитку суспільних наук у XXI столітті» (м. Херсон, 16–17 березня 2018 р.), VIII міжнародній науково-практичній конференції «Аркасівські читання: історичні дослідження на сучасному етапі розвитку гуманітарної науки» (м. Миколаїв, 27–28 квітня 2018 р.).

Публікації. Основні положення та висновки дисертації викладені у 5 наукових статтях у виданнях, що внесені до переліку наукових фахових видань України, з яких 3 статті у виданнях, які паралельно включені до міжнародних наукометричних баз. Ще 5 наукових публікацій додатково відображають результати дослідження.

Структура та обсяг дисертації зумовлені метою та завданням дослідження. Робота складається з анотації, вступу, переліку умовних скорочень, трьох розділів (10 підрозділів), висновків, списку використаних джерел, списку опублікованих праць за темою дисертації. Загальний обсяг дисертації становить 226 сторінок, з яких основного тексту роботи – 174 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначені мета і завдання дослідження, предмет та об'єкт, хронологічні й територіальні межі, охарактеризовано наукову новизну, практичне значення отриманих результатів, апробацію, подано інформацію щодо публікацій та структури дисертації.

У першому розділі «Історіографія, джерельна база і методологія

дослідження» розкрито сучасний стан наукової розробки теми, особливості джерельної бази й методологічного апарату дослідження.

Підрозділ 1.1 «Стан наукової розробки теми» містить аналіз наукової літератури з теми дисертації. Об'єктом історіографічного дослідження стали праці істориків, економістів, соціологів, політичних діячів, окремих представників промисловості. Виходячи з цього, в конкретно-історичному дослідженні використані дані та методологія цих наук, що забезпечило можливість реалізації при розробці поставлених в дисертації проблем принципу полідисциплінарності в історії.

Весь шар аналізованої літератури представлений монографічними дослідженнями, дисертаціями і авторефератами дисертацій, матеріалами конференцій, збірниками наукових праць, науковою періодикою стосовно генези промислового розвитку Миколаївщини протягом досліджуваного хронологічного періоду. За походженням вся наявна історіографія представлена радянською, діаспорною, сучасною вітчизняною та зарубіжною. В основу історіографічного аналізу покладений проблемно-хронологічний принцип.

На повоєнний період припадає доба реакції та апогей сталінщини, які сповна відчула на собі тогочасна радянська історична наука. В той же час промислова тематика, змальовання повоєнної відбудови радянської індустрії та участь в цьому процесі широких народних верств стала в означений період чи не головним напрямом наукових (наскільки це можна віднести до сталінського періоду) досліджень. Праці перших повоєнних років представляли з себе невеликі брошури публіцистичного характеру та пропагандистського спрямування, в яких змальовувались процеси партійного керівництва відбудовою промисловості та доводилась перевага соціалістичної економіки та командно-адміністративної системи над ринковими відносинами. В першу чергу це праці Л. Володарського, А. Аракеляна, П. Зведенюка, І. Бойка, В. Нижника. На сторінках цих праць сюжети, присвячені промисловості Миколаївщини, зустрічаються вкрай опосередковано, незначними вкрапленнями.

Хрущовська доба і XX з'їзд КПРС сприяли частковій демократизації радянської історичної науки. З'являються вузькогалузеві та тематичні дослідження окремих складових промисловості та робітництва, що сприяло конкретизації у вивченні закономірностей та особливостей розвитку. Ряд праць промислово-галузевого характеру мали загальнореспубліканський вимір, проте в них наявні цінні фактичні дані по обласній тематиці. Це роботи О. Кудлая, О. Мітюкова, П. Рудого, О. Слуцького, І. Старовойтенко, В. Чунтулова. Масове залучення безоплатної праці еволюціонувало на сторінках партійних директив у рух за комуністичну працю. Поодинокі

вкраплення миколаївських мотивів виявлені в працях А. Данилича, П. Рудого, В. Сидоренка, А. Ковальчука, І. Ніколаєнка.

Протягом другої половини 1960-х – першої половини 1970-х рр. відбувся певний перехід до більш цілісного розгляду питання промислового розвитку як республіки, так і окремих регіонів і областей, дослідження чисельності, складу, структури робітництва. У той же час наявні роботи переважані описом технологічних процесів та цифровими даними. На відміну від попередніх періодів, почала активно розроблятися регіональна та краєзнавча тематика, змальовувалась історія окремого заводу або підприємства. Це роботи Д. Донського, П. Виборного, А. Ганькевича, Р. Каца, О. Златопольської, О. Смирного. Незважаючи на публіцистичний стиль та святково-пафосну риторичку, у цих виданнях систематизована величезна кількість інформації про розвиток енергетичних та суднобудівних підприємств Миколаївщини.

До середини 1980-х рр. процеси стагнації стають очевидними, розпочинається криза історико-партійної радянської науки. Після 1985 р. у вітчизняній історичній науці започатковуються процеси бурхливого оновлення. Вітчизняні історики почали перегляд кон'юнктурних та необ'єктивних сюжетів вітчизняного історіописання. В працях В. Даниленка, Ю. Шаповала, С. Кульчицького, Я. Калакури, М. Ковалю, Ю. Сиволоба, створених з використанням сучасного методологічного інструментарію, закладено перегляд тематики промислового розвитку УРСР, започаткований об'єктивний аналіз генези радянської індустрії повоєнних десятиріч.

Зі здобуттям Україною незалежності вітчизняна історична наука отримала неабиякий імпульс для теоретико-методологічного та концептуального оновлення, зріс інтерес до регіональної історії. Монографії краєзнавців А. Андрейченка, В. Бабича, Т. Кременя, Ю. Крючкова, Ю. Макарова, О. Сикварова, Т. Туркомана, А. Царенка та ряд колективних праць, окрім змістовного фактажу, наповнені зауваженнями та спробами об'єктивного висвітлення не лише здобутків, але й упущень, конструктивною критикою стану справ у досліджуваній період. Вивчення краєзнавчої тематики вийшло на новий рівень завдяки комплексним ґрунтовним працям Є. Горбурова, П. Соболя, М. Шитюка, В. Шкварця, створенню ряду фундаментальних колективних праць миколаївськими вузівськими істориками, дисертаційним дослідженням Н. Калкутіної, А. Кириленко, Ю. Павленко.

Серед діаспорної літератури особливого історіографічного значення мають праці Б. Винара, К. Кононенка, І. Коропецького, І. Майстренка, Д. Солов'я. Діаспорні вчені велику увагу приділяли політичним аспектам та організації управління українською економікою, активно аналізували адміністративно-господарські реформи М. Хрущова. Не дивлячись на

відсутність доступу до радянських архівів, представники української діаспори прагнули до об'єктивної, незаангажованої оцінки стану справ в українській економіці повоєнного періоду та в подальші десятиліття.

Аналізуючи причини зниження темпів промислового розвитку, зарубіжні аналітики зазвичай називали ті ж фактори, що і радянські економісти. Але, на відміну від вітчизняних авторів, головними причинами кризи радянської економічної системи західні радянологи вважали неефективність директивного централізованого планування і управління, а також ідеологічний контроль КППС.

Серед праць сучасних російських дослідників теоретико-концептуальне значення мають напрацювання В. Волинцева, В. Дриндіна, О. Зубкової, В. Касьянова, О. Лейбовича, О. Пижикова, В. Шестакова.

Таким чином, в ході дослідження стану наукової розробки проблеми виявлена певна історіографічна традиція, представлена працями радянських вчених різних періодів, доробком вітчизняних дослідників та працями діаспорних, західних та сучасних російських вчених, відзначена фрагментарність попередніх напрацювань. Це дає можливість зробити висновок, що на сьогоднішній день відсутнє комплексне дослідження проблеми промислового розвитку Миколаївщини в 1944–1991 рр. У той же час проведений аналіз ще раз доводить актуальність теми, обраної для вивчення дисертантом.

У *підрозділі 1.2 “Джерельна база”* характеризуються джерела й визначаються їх інформаційні можливості. За формальними ознаками джерела, використані при написанні дисертаційного дослідження, можна поділити на опубліковані та архівні. Серед архівних джерел найбільшу увагу дисертантом приділено документам та матеріалам фондів Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України (ЦДАВОУ), Центрального державного архіву громадських об'єднань України (ЦДАГОУ), Державного архіву Міністерства внутрішніх справ України (ДА МВС України) та Державного архіву Миколаївської області (ДАМО). Дослідження першоджерел допомогло виявити цінну інформацію про неоднозначне ставлення робітників до трудових починів і т.з. «соціалістичного змагання», невдоволення адміністративно-командними методами управління, визначити взаємовідносини між партійними та виконавчими органами і робітництвом. Виявлені матеріали про критичне ставлення частини працюючих до методів управління, порядків, які насаджували державні, партійні та виконавчі органи на підприємствах та в робітничому середовищі.

Великого значення для всебічного дослідження проблеми мав об'єктивний аналіз опублікованих матеріалів статистичних збірників. Важливою складовою стали матеріали періодичної преси, як місцевої, так і республіканської та загальносоюзної. Насамперед, це друкований орган ЦК

КПРС «Правда», на сторінках якої подавалися тексти законів, постанов, наказів по міністерствах як Радянського Союзу, так і УРСР зокрема. Серед місцевих обласних та районних видань використано статті таких газет як «Південна правда», «Бугская заря», «Прибузький комунар», «Радянське Прибужжя», фабричних та заводських газет, які дали величезний місцевий матеріал з досліджуваної теми. Отриманий достатній обсяг інформації про трудовий процес на окремих підприємствах та в Миколаївській області в цілому, соціальний розвиток робітництва. Разом з тим, газети в основному поверхово розглядали щоденні проблеми робітників, а їх критична спрямованість носила обмежений, допустимий тільки під цензурою характер. Критичне і комплексне використання преси, співставлення її з іншими джерелами дало змогу розглянути широкий аспект думок й оцінити тодішні події факти з різних точок зору.

В цілому, оцінюючи стан джерельної бази досліджуваної проблеми, варто зауважити, що ступінь її джерельного забезпечення є достатнім. Тематично документальний матеріал є досить різноманітним, має різні джерела походження, що дає можливість повністю і достовірно реконструювати картину становлення усіх складових промисловості Миколаївщини.

У підрозділі 1.3 «Теоретико-методологічні засади дослідження» охарактеризована теоретико-методологічна основа дисертаційної роботи, яку склала сукупність принципів і методів пізнання, що ґрунтуються на діалектиці і спрямовані на об'єктивне, усебічне вивчення подій, фактів та явищ. Усі складові пропонованого дослідження ґрунтуються на загальнонаукових універсальних принципах історизму, об'єктивності, системності, плюралізму та антропоцентризму. Серед загальнонаукових методів застосовано аналіз, синтез, історичний і логічний методи, а також метод класифікації. З-поміж спеціально-історичних методів використані проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, метод контекстуальної інтерпретації, статистичний інструментарій, соціометричні методики.

Таким чином, в ході дослідження стану наукової розробки проблеми виявлено певну історіографічну традицію, відмічено фрагментарність попередніх напрацювань. Комплексне застосування теоретико-методологічного інструментарію дозволило опрацювати всю сукупність наявних джерел, виконати завдання дослідження і досягти поставленої мети.

Другий розділ «Відбудова та розвиток промисловості Миколаївщини в повоєнне двадцятиріччя (1944–1965 рр.)» структурно поділяється на чотири взаємопов'язані підрозділи, в яких послідовно розкрито промисловий розвиток області протягом перших двох повоєнних десятиріч та змальовано забезпечення виробництва промисловими кадрами.

У підрозділі 2.1 «Відновлення промислового потенціалу» виявлено, що

відразу після вигнання окупантів розпочалась відбудова зруйнованого війною господарства Миколаївщини. Відчувалася гостра нестача спеціалістів, кваліфікованих робітників, устаткування, будівельних матеріалів. У той же час за надзвичайно складних умов громадяни Миколаївщини показували зразки самовідданої праці й творчої ініціативи у подоланні труднощів. Вже до 1 листопада 1944 р. Чорноморський суднобудівний завод відновлений на 50%. Вже за півроку після визволення області повністю або частково стали до ладу 216 підприємств союзного і республіканського підпорядкування та місцевої промисловості. На заводі «Дормашина» почали випускати продукцію інструментальний і складальний цехи. У м. Вознесенську стали до ладу крупорушка, два млини, канатний завод, хлібозавод; в Очакові – рибозавод, млин; у Новоодеському районі – гончарний цех і кам'яний кар'єр. У результаті наполегливих зусиль робітників, інженерно-технічних працівників і службовців відбудовані залізничний транспорт, морський порт, річкова пристань. Протягом 1945 р. в три рази збільшився випуск виробів легкої промисловості. Місцева промисловість почала випуск меблів, взуття і багатьох інших виробів ширьжитку. Однак відбудова легкої промисловості йшла дуже повільно. Бракувало фахових будівельників, обладнання, сировини, бракувало постачання електроенергії, відсутні мінімальні побутові умови. Все це вело до невиконання планів та низької якості продукції. Число діючих підприємств до початку 1946 р. досягло 314, а випуск їх продукції склав суму 48 млн 95 тис. крб. У 1945 р. число робітників зросло в 1,5 рази.

Протягом двох років після визволення Миколаївщини від німецько-румунської окупації всі підприємства, що існували в 1940 р., відбудовані і почали випускати промислову продукцію. За 1944–1946 рр. промисловість області (без підприємств кооперації) дала 38% валової продукції щодо 1940 р., при чому основна кількість продукції випущена протягом другого року роботи. У той же час на заводах А. Марті та ім. 61 Комунара не виконаний план по продуктивності праці. План 1945 р. по валовій продукції місцева промисловість виконала лише на 47,9%, легка промисловість – на 70,1%, промисловість будматеріалів – на 86,8%. Це пов'язано з низькою продуктивністю праці на підприємствах цих галузей промисловості і незадовільною організацією виробництва.

В підрозділі 2.2 «Розвиток промислового сектору області у 1946–1955 рр.» зазначено, що протягом першого повоєнного десятиліття господарська система продовжувала зберігати свою цілісність. Курс на військове протистояння із Заходом сприяв остаточному підпорядкуванню всього економічного розвитку інтересам ВПК. Протягом всього періоду продовжували діяти старі чинники мотивації праці. Основні параметри економічної політики визначалися рішеннями влади, прийнятими ще у воєнні

та перші повоєнні роки. Промисловість Миколаївщини цього періоду представляла взірць промисловості всієї республіки в мініатюрі – із різким переважанням галузей військово-промислової сфери та орієнтацією на виробництво засобів виробництва. Завершилась відбудова зруйнованої індустрії, подальший розвиток регулювався загальносоюзним попитом. Продовжилось відставання сукупності галузей промисловості групи «Б».

У підрозділі 2.3 «Промисловість Миколаївщини в умовах адміністративно-господарських реформ другої половини 1950-х – першої половини 1960-х рр.» встановлено, що у досліджуваний період продовжилася інтенсивна електрифікація Миколаївщини. У другій половині 1950-х рр. в Миколаєві відкрито ряд проектних і науково-дослідних організацій. У 1956 р. утворено Центральне конструкторське бюро (ЦКБ) з проектування транспортних морських суден, що дало початок ЦКБ «Чорноморсуднопроект». У 1957 р. створено філію ленінградського ЦКБ стандартизації, що незабаром перетворилося в самостійний ЦКБ суднового машинобудування. У 1958 р. на основі конструкторсько-технологічного відділу електромонтажного підприємства ВО «Екватор» створено спеціальне конструкторське бюро кондиціонування СКБК, яке перетворено в подальшому в Центральний науково-дослідний і проектний інститут «Тайфун». У 1961 р. зі складу ПТЗ «Зоря» виділяється в окрему організацію союзне проектне бюро СПБ «Машпроект», що спеціалізується на створенні нових газотурбінних установок для суднобудування. Важливість відкриття цих проектних і науково-дослідних організацій полягає в тому, що в Миколаєві починає формуватися єдиний дослідницько-проектно-виробничий комплекс, здатний ставити і вирішувати не тільки виробничі завдання, а й виконувати проектно-конструкторські розробки нової техніки і дослідження в галузі нових технологій. Новопосталі проектні організації відразу ж включилися в створення нової суднобудівної техніки. До кінця 1965 р. на промислових підприємствах області впроваджено близько 2,9 тис. одиниць автоматичного і напівавтоматичного устаткування, механізованих поточкових і конвеєрних ліній. В 1965 р. на території Миколаївської області працювало 105 підприємств. Питома вага промисловості Миколаївщини в Південному економічному районі щодо кількості виробничого персоналу, розмірів основних промислових фондів і обсягу валової продукції становила від 10 до 13%.

У підрозділі 2.4 «Забезпечення виробництва робітничими кадрами: відтворення, підготовка і використання трудових ресурсів» встановлено, що для того, щоб вирішити проблему робочої сили, органи влади розпочали трудові міграції, які нерідко проводилися примусовими методами. У другій половині 1940-х рр. помітно розширилась підготовка робітничих кадрів у ремісничих, залізничних училищах і школах ФЗН. Також провідне місце

посідала підготовка робочої сили безпосередньо на виробництві. На підприємствах промисловості, будівництва і транспорту підготовлялися робітничі кадри масових професій, попит на які не могли задовольнити навчальні заклади професійно-технічної освіти. Проте підготовка кваліфікованого робітника на виробництві мала недоліки. У процесі навчання порушувалася послідовність навчального процесу, робітник одержував недостатню теоретичну підготовку, ряд підприємств не мали можливостей організувати планомірну підготовку кадрів, майже не можливо створити належні умови для підготовки кваліфікованих робітників складних професій.

Розширення відбудовчих робіт в промисловості і будівництві супроводжувалося зростанням чисельності робітників. У вересні 1945 р. їх налічувалося близько 90 тис. чол. На підприємствах відновлено 8-годинний робочий день, скасовані введені на час війни понаднормові роботи, відновлені щорічні оплачувані відпустки. У 1953–1965 рр. в цілому значно розширилися соціальні можливості робітників і службовців в галузі освіти, охорони здоров'я, житла, споживання більш цінних продуктів харчування і предметів домашнього ужитку. Те, що колись складало привілей номенклатури і наближеної до неї «робітничої аристократії», тепер стало більш доступним для найширших верств міського населення.

У той же час у зведеннях Комітету держбезпеки при Раді Міністрів СРСР є чимало свідчень щодо виявів відкритого невдоволення населення в різних регіонах СРСР, у тому числі й на Миколаївщині. Поширювались заклики до мітингів і страйків, причому в ряді випадків вони впливали на настрої трудових колективів. Невдоволення населення економічною ситуацією в країні особливо посилилось після неврожаю 1963 р. В Миколаєві сталися великі перебої з постачанням хліба.

Отже, у другому розділі дисертації оцінено процес подолання наслідків війни та повернення до повоєнного мирного розвитку, досліджено генезу промислового сектору області у 1946–1955 рр., розкрито специфічні особливості розвитку промисловості Миколаївщини в умовах адміністративно-господарських реформ другої половини 1950-х – першої половини 1960-х рр., показано рівень забезпечення виробництва робітничими кадрами в повоєнне двадцятиріччя.

У третьому розділі **«Промисловість Миколаївщини в 1965–1991 рр.»** досліджено генезис індустрії області зазначеного періоду.

У підрозділі 3.1 *«Модернізація промисловості в другій половині 1960-х – першій половині 1980-х рр.»* встановлено, що у зазначений період радянська промисловість й надалі розвивалася переважно за рахунок залучення додаткових кількостей сировини та робочої сили, створення нових потужностей. У той же час в 1966–1970 рр. проведена велика робота з технічної реконструкції підприємств, підвищення якості продукції. У

досліджуваний період якісно новим напрямом стало технічне переозброєння, у першу чергу автоматизація і механізація виробничих процесів, ліквідація важкої фізичної праці. На підприємствах Миколаївщини освоєно 335 нових типів машин і устаткування, які створені в СРСР вперше. Випуск продукції збільшився в 1,6 рази, продуктивність праці зросла в 1,4 рази. Машинобудівники області освоїли випуск 170 нових видів машин, здійснено велику програму робіт в галузі науково-технічного прогресу, налагоджено виробництво понад 700 нових видів промислової продукції, введено в дію 88 промислових підприємств і великих цехів. В результаті на початку 1970-х рр. на Миколаївщині діяло близько 1050 підприємств, питома вага важкої промисловості в загальному обсязі виробництва склала 60%.

Протягом 1970-х – першої половини 1980-х рр. на Миколаївщині збудовано такі промислові гіганти, як Південно-турбінний завод «Зоря», Миколаївський глиноземний завод (1980 р.), Південноукраїнська АЕС (1982 р.), Дніпро-Бузький порт, трансформаторний, конденсаторний заводи, завод підйомно-транспортного устаткування, комбінат силікатних виробів, Миколаївський домобудівний комбінат, завод дощувальних машин «Фрегат» у Первомайську. У 1980 р. на Миколаївщині діяло 1050 промислових підприємств. Питома вага машинобудівної та металообробної промисловості у загальному обсягу виробництва становила 47,5%, головним напрямком якої стало суднобудування. На долю легкої промисловості припадало лише 11,6%, промисловості будівельних матеріалів – 5,5%, харчової – 30%. Створено нові галузі промисловості – атомна енергетика та кольорова металургія.

Але таке зростання виробництва, поглинаючи величезні матеріальні і трудові ресурси, не давало адекватного господарського результату. Розширення виробництва в цей період досягалося передусім за рахунок більших затрат праці, залучення додаткових ресурсів, а якісним факторам, які б сприяли переходу до інтенсивного типу економічного зростання, приділялася недостатня увага. Адміністративно-командна система управління з її суворою централізацією та опікою не могла не призвести до застою і в промисловості Миколаївщини. На підприємствах області знижувалась фондovіддача, зростала собівартість продукції, знижувалась її якість. Загострювалась системна криза.

У підрозділі 3.2 «Пріоритети промислового розвитку в 1985–1991 рр.» наголошено, що однією з провідних галузей промисловості Миколаївщини залишалось машинобудування. Великі промислові підприємства «Екватор», «Машпроект», суднобудівні заводи «Океан», ім. 61 комунара, ЧСЗ працювали на повну потужність. Побудовані нові серії рефрижераторів, супертраулери, авіаносці. Також вагомими залишались кольорова металургія, електроенергетика, легка, харчово-смакова і переробна промисловості.

У той же час встановлено, що загальна криза радянської економіки, яка розпочалась в середині 1980-х рр., вдарила і по індустрії Миколаївщини. Почався пошук шляхів виходу з кризи. В період перебудови уряд не зміг вирішити найбільш гострі протиріччя в економічному житті. Перетворення, зроблені владою в другій половині 1980-х рр., не вивели економіку з кризи. Миколаївщині нав'язувалося створення понад усяку міру й норму могутніх енергетичних потужностей, підприємств військово-промислового комплексу. Виробництво переважно мало незавершений характер. Тривав диктат міністерств, які для збереження панівного становища не зупинялися перед порушеннями виробничих зв'язків і фінансової системи, спадом виробництва.

У підрозділі 3.3 «Людський фактор розвитку промисловості Миколаївщини» доведено, що результатом змін у трудовій діяльності робітників, починаючи з другої половини 1960-х рр., стали зміни в розподілі праці, які, в свою чергу, послужили основною формування професійно-кваліфікаційного профілю та складу робітництва. У цих змінах знайшла відображення еволюція технічного прогресу, пов'язана з впровадженням нового обладнання, нової технології виробництва, механізація трудомістких процесів. Збільшилася кількість і питома вага професій, пов'язаних з високими вимогами до професійної і загальної культури працівників. Процес змін професійної структури робітників характеризується в цей період також появою нових професій і спеціальностей.

Однак, незважаючи на деякі позитивні зміни в соціальній політиці та економічному реформуванні, зберігалося чимало негативу. Країна вступила в низку безперервних економічних експериментів. Жоден з них не встигали довести до кінця, як починався наступний. Це, природно, не могло дати належної віддачі. Робітники досить швидко розчарувалися не тільки в своїй діяльності, але і в ініціативах влади з проведення економічних реформ.

Наприкінці 1960-х рр. спостерігається новий сплеск невдоволення населення. Серйозного характеру набув протест працівників Миколаївського автопарку, який став предметом спеціального обговорення в ЦК КПУ. Колективні відмови від праці стали формою протидії владним структурам і у 1970-х рр. Так, у 1974–1976 рр. вони мали місце в Миколаєві. Причиною колективних відмов стали несвоєчасна виплата заробітної платні, введення нових розцінок і норм виробітку, позбавлення премій.

На червень 1991 р. в області зареєстровано 500 перших безробітних, звільнених за скороченням штатів або у зв'язку з ліквідацією підприємств.

Демократизація, гласність, публікація у пресі фактів про голоди-геноциди, масові репресії проти власного народу та про ряд інших злочинів режиму сприяли пробудженню самосвідомості робітництва Миколаївщини, яке активно долучилося до процесу національного відродження.

Таким чином, у третьому розділі дисертації виокремлено модернізаційні процеси в промисловості у другій половині 1960-х – першій половині 1980-х рр., сформульовано пріоритети промислового розвитку в 1985–1991 рр., визначено вплив адміністративно-командної системи на виробничу діяльність робітництва в 1965–1991 рр.

Відповідно до мети дослідження та поставлених у вступній частині завдань дисертант дійшов наступних **висновків**:

1. Проаналізовано історіографію проблеми. З'ясовано, що обрана тема належить до актуальних і пріоритетних напрямків сучасної вітчизняної історичної науки. Попри наявність певної історіографічної традиції, на сьогоднішній день відсутнє комплексне дослідження проблеми промислового розвитку Миколаївщини в 1944–1991 рр. Залучення розлогої джерельної бази та використання новітнього спектру методологічного інструментарію дозволили дисертанту виконати поставлені завдання.

2. Досліджено процес відбудови та розвитку промисловості Миколаївщини в повоєнне двадцятиріччя. Встановлено, що число діючих підприємств до початку 1946 р. досягло 314. У 1945 р. число робітників зросло в 1,5 рази. Відбудовані суднобудівні заводи, які приступили до ремонту суден і виробництва запчастин для машинобудівних підприємств та сільськогосподарського сектору, почали випуск продукції підприємства Вознесенська, Нової Одеси, Очакова, Первомайську. Протягом двох років після визволення Миколаївщини від німецько-румунської окупації всі підприємства, що існували в 1940 р., знову введені до ладу і почали випускати промислову продукцію. За 1944–1946 рр. промисловість області дала 38% валової продукції щодо 1940 р., при чому основна кількість продукції випущена протягом другого року роботи. У той же час деякі підприємства не виконали план по виготовленню продукції. Це пов'язано з низькою продуктивністю праці і незадовільною організацією виробництва, нестачею робітників.

3. Показано, що протягом першого повоєнного десятиріччя продовжилась відбудова промислової сфери Миколаївщини. За 1946–1955 рр. основні фонди промисловості області зросли більш ніж в три рази, а валова продукція майже в п'ять разів і в 1950 р. перевищила довоєнний рівень в півтора рази. Суднобудівні заводи не тільки відбудовані, але й реконструйовані, оснащені більш досконалим устаткуванням. Незважаючи на величезні труднощі перших повоєнних років, завдяки самовідданій праці людей вже в 1946 р. на Миколаївщині діяло 40 підприємств союзного і республіканського підпорядкування, близько сотні підприємств місцевої промисловості. До 1948 р. остаточно відновлені суднобудівні заводи, почалося будівництво кораблів і суден. Значних успіхів в області досягла легка промисловість. Одночасно з відновленням здійснювалася

реконструкція підприємств, освоювалися нові види промислової продукції. У той же час протягом всього періоду продовжували діяти старі чинники мотивації праці. Продовжилось хронічне відставання сукупності галузей промисловості групи «Б».

4. Розкрито особливості розвитку промисловості Миколаївщини в умовах адміністративно-господарських реформ другої половини 1950-х – першої половини 1960-х рр. Позитивним результатом економічного розвитку аналізованого періоду, що вказує на появу нових орієнтирів у його функціонуванні, стало деяке поліпшення життєвого рівня робітників. Збільшилися середньомісячна заробітна плата, виплати і пільги з суспільних фондів споживання. Податковий тиск зменшено як в прямій формі, так і шляхом скасування державних позик. Виведено зі сфери кримінального права трудові відносини, скасований антиробітничий закон 1940 р. і розпочато перегляд трудового законодавства. У той же час невдоволення робітників підсилювалось складною економічною ситуацією в країні, явними прорахунками керівництва КППС в соціальній та економічній сферах. Робітникам не подобалось зменшення та погіршення продовольчого постачання, нестача споживчих товарів, ріст цін.

Набула подальшого розвитку промисловість області. Обсяг промислового виробництва зріс на 80%, випуск продукції машинобудування – у два рази, харчової та легкої промисловості – у півтора рази. Питома вага промисловості Миколаївщини в Південному економічному районі щодо кількості виробничого персоналу, розмірів основних промислових фондів і обсягу валової продукції на середину 1960-х рр. склала від 10 до 13%. Разом з тим, економічне реформування соціалістичної системи господарювання в напрямку розширення товарно-грошових відносин зіткнулося з непередбаченими суперечностями і труднощами. Позитивний ефект від господарських нововведень вийшов короткостроковим, так як не зачепив всі необхідні пласти сформованого суспільно-економічного устрою. Це знайшло підтвердження в неухильному зниженні темпів економічного розвитку і ефективності виробництва в першій половині 1960-х рр. Реформована економіка не змогла забезпечити перехід від переважно екстенсивних до інтенсивних факторів господарського розвитку. Господарський механізм відкидав досягнення науково-технічного прогресу, не створював економічних стимулів інтенсифікації виробництва.

5. Визначено та охарактеризовано процеси розвитку промислової сфери Миколаївщини в другій половині 1960-х – початку 1990-х рр. Зі скасуванням адміністративно-господарських реформ хрущовської доби, відновились залежність України від союзного центру та диктату союзних міністерств. Розпочалась нова реформа, спрямована на розширення сфери госпрозрахункових відносин на підприємствах і створення ефективної

системи стимулювання праці. Випуск продукції промисловості Миколаївщини збільшився в 1,6 рази, продуктивність праці зросла в 1,4 рази. В результаті на початку 1970-х рр. на Миколаївщині діяло близько 1050 підприємств. В 1970-х рр. на ЧСЗ здано флоту перше судно для зв'язку і управління супутниками і космічними ракетами – «Академік Сергій Корольов». Побудовано ряд потужних кораблів для ВМФ СРСР. Введено в дію нові промислові підприємства – найбільший в Україні Ольшанський цементний завод, заводи «Фрегат» і «Граніт» у Первомайську, Снігурівський завод мінеральних вод, взуттєва фабрика, завод гідроапаратури в Миколаєві. Виникли нові галузі промисловості – атомна енергетика і кольорова металургія. Здійснення комплексної механізації і автоматизації зумовило професійну інтеграцію та ускладнення трудових функцій працівника, що відбилося на підвищенні загальної кваліфікації робітництва.

6. Доведено, що адміністративно-командна система управління не могла не призвести до застою і в промисловості Миколаївщини до середини 1980-х рр. Втім загальнодержавна економічна криза другої половини 1980-х рр. далася взнаки в промисловому секторі Миколаївщини не відразу. Значну вагу мало суднобудування з обслуговуючими виробництвами та енергетичне машинобудування. На початку 1991 р. миколаївські порти відкриваються для заходження іноземних суден.

Однак криза не могла обминути й Миколаївщину. Вже в першому кварталі 1991 р. кожне друге підприємство області зменшило обсяг виробництва. Особливо болісним становище стало на миколаївських суднобудівних заводах, основним замовником яких виступало Міністерство оборони СРСР. Промисловість області разом з індустрією всієї України в першій половині 1991 р. пройшла «точку неповернення» з радянської системи координат. У той же час процес лібералізації суспільства, більшої відкритості, гласності позначився на настроях робітників. Вони поступово виходили зі стану інертності, громадської байдужості, долучалися до розбудови Української держави.

7. Можливі напрями продовження досліджень за тематикою дисертації: дослідити проблему з позиції усної історії та історії повсякдення, створити літературні записи ветеранів-робітників промислових підприємств Миколаївщини; більш глибоко вивчити історію військового та цивільно-промислового суднобудування Миколаївщини з поданням окремих нарисів про найбільш важливі кораблі та судна, побудовані на миколаївських суднобудівних заводах; охарактеризувати вплив НТР та впровадження її досягнень у промислове виробництво області.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях:

1. Усиков О. О. Початок відбудови промисловості Миколаївщини (1944–1945 рр.). *Науковий вісник Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського*. Історичні науки: збірник наукових праць / за ред. проф. Миколи Шитюка. № 2 (44), листопад 2017. Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2017. С. 173–178.
2. Усиков О. О. Відбудова промисловості Миколаївщини в 1944–1950 рр. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*. Запоріжжя: ЗНУ, 2017. Вип. 49. С. 53–55. (*Index Copernicus*)
3. Усиков О. О. Розвиток промисловості Миколаївщини в 1944–1991 рр.: історіографія проблеми. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка*. Історичні науки. 2017. № 9 (314). С. 95–103.
4. Усиков О. О. Промислова сфера Миколаївської області в другій половині 1980-х – на початку 1990-х рр. *Вісник Маріупольського державного університету*. Серія: Історія. Політологія. Збірник наукових праць. Вип. 20. 2017. С. 149–155. (*Index Copernicus*)
5. Усиков О. О. Промисловість Миколаївщини у другій половині 1960-х – першій половині 1980-х рр. *Емінак: науковий щоквартальник*. 2018. № 1 (21) (січень–березень). Т. 3. С. 78–83. (*Index Copernicus*)

Публікації, що додатково відображають результати дослідження:

6. Усиков О. О. Відтворення робітничих кадрів на Миколаївщині в другій половині 1950-х – першій половині 1960-х рр. *Суспільні науки: сучасні тенденції та фактори розвитку*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 19–20 січня 2018 р.). Одеса: ГО «Причорноморський центр досліджень проблем суспільства», 2018. С. 36–40.
7. Усиков О. О. Становище робітників Миколаївщини в період повоєнної відбудови (1944–1965 рр.). *Історія, проблеми та необхідні умови становлення громадянського суспільства в Україні*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 26–27 січня 2018 р.). Львів: ГО «Львівська фундація суспільних наук», 2018. С. 80–84.
8. Усиков О. О. Промисловість Миколаївщини в 1965–1991 рр.: людський фактор розвитку. *Нове та традиційне у дослідженнях сучасних представників суспільних наук*: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 2–3 лютого 2018 р.). Київ: ГО «Київська наукова суспільнознавча організація», 2018. С. 23–27.
9. Усиков О. О. Теоретико-методологічний інструментарій дослідження промисловості Миколаївщини в 1944–1991 рр. *Пріоритетні*

напрями розвитку суспільних наук у XXI столітті: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м. Херсон, 16–17 березня 2018 р.). Херсон: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 57–60.

10. Усиков О. О. Історія миколаївського суднобудівного заводу «Океан» другої половини 1960-х – першої половини 1980-х рр. *Архасівські читання: історичні дослідження на сучасному етапі розвитку гуманітарної науки: матеріали VIII міжнародної науково-практичної конференції (27–28 квітня 2018 р.).* Миколаїв: МНУ імені В. О. Сухомлинського, 2018. С. 174–176.

АНОТАЦІЯ

Усиков О. О. Розвиток промисловості Миколаївщини в 1944–1991 рр. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук зі спеціальності 07.00.01 – історія України. – Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, Миколаїв, 2018.

Вперше на основі широкого кола джерел проаналізовано розвиток промислового сектору Миколаївщини у перше повоєнне десятиріччя із зазначенням прорахунків, недоліків та упущень в генезі даного процесу; комплексно висвітлено організаційні заходи та процес забезпечення виробництва робітничими кадрами з виокремленням даних щодо відтворення, підготовки і використання трудових ресурсів; заповнено прогалини в питанні розвитку промисловості Миколаївщини в другій половині 1960-х – першій половині 1980-х рр. Дістали подальшого розвитку дослідження щодо впливу на індустріальний розвиток області, як складової республіканської та загальносоюзної промислової сфери, світової науково-технічної революції, що у свою чергу вимагало змін в суспільно-політичному житті; проаналізовані пріоритети промислового розвитку Миколаївщини в 1985–1991 рр.; охарактеризований вплив адміністративно-командної системи на виробничу діяльність робітництва Миколаївщини. Уточнені відомості та зроблені наукові узагальнення щодо процесу формування робітництва Миколаївщини. Окреслено коло питань, які потребують подальшого дослідження.

Ключові слова: УРСР, Миколаївщина, промисловість, повоєнна відбудова, індустрія, суднобудування, трудові ресурси, робітництво

АННОТАЦИЯ

Усиков А. А. Развитие промышленности Николаевщины в 1944–1991 гг. – Квалификационная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических

наук по специальности 07.00.01 – история Украины. – Николаевский национальный университет имени В. А. Сухомлинского, Николаев, 2018.

Впервые на основе широкого круга источников проанализировано развитие промышленного сектора Николаевщины в первое послевоенное десятилетие с указанием просчетов, недостатков и упущений в генезисе данного процесса; комплексно освещены организационные мероприятия и процесс обеспечения производства рабочими кадрами с выделением данных по воспроизводству, подготовке и использованию трудовых ресурсов; заполнены пробелы в вопросе развития промышленности Николаевщины во второй половине 1960-х – первой половине 1980-х гг. Получили дальнейшее развитие исследования по влиянию на индустриальное развитие области, как составляющей республиканской и общесоюзной промышленной сферы, мировой научно-технической революции, что в свою очередь требовало изменений в общественно-политической жизни; проанализированы приоритеты промышленного развития Николаевщины в 1985–1991 гг.; охарактеризовано влияние административно-командной системы на производственную деятельность рабочих Николаевщины. Уточнены сведения и сделаны научные обобщения относительно процесса формирования рабочих Николаевщины. Очерчен круг вопросов, которые требуют дальнейшего исследования.

Ключевые слова: УССР, Николаевщина, промышленность, послевоенное восстановление, индустрия, судостроение, трудовые ресурсы, рабочий класс.

SUMMARY

Usykov O. O. The industrial development of the Mykolaiv oblast in 1944–1991. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Thesis for the degree of candidate of historical sciences (Doctor of Philosophy) in specialty 07.00.01 – history of Ukraine. – Mykolaiv V. O. Sukhomlynskyi National University, Mykolaiv, 2018.

It is the first time when on the principles of national and foreign historiography critical rethinking the degree of the scientific development of the problem has been established and the range of issues requiring further in-depth study is determined; a significant body of documentary materials on overcoming the consequences of the war and the beginning of post-war reconstruction of the industry in the Mykolaiv oblast has been involved in the scientific research and thoroughly analyzed; on the basis of a wide range of sources, specific and final data, the development of the industrial sector of the Mykolaiv oblast in the fourth and fifth five-year plans has been analyzed, indicating the failures, shortcomings and omissions in the genesis of this process.

The organizational measures and the process of providing production by labor force with the identification of data on the reproduction, training and use of labor resources have been comprehensively covered; the gaps in the development of the Mykolaiv oblast industry in the second half of the 1960's and the first half of the 1980's have been filled.

The researches of the impact of the world scientific and technological revolution, which in its turn demanded changes in social and political life, on the industrial development of the region as a component of the republican and all-Union industrial sphere got their further development; the priorities of the industrial development of the Mykolaiv oblast in 1985–1991 have been analyzed; the influence of the administrative-command system on the Mykolaiv oblast workers' production activity has been described.

The information has been refined and scientific generalizations have been made as for the process of the Mykolaiv oblast working class formation. The range of issues requiring further research has been outlined.

The process of the reconstruction and development of the industry of the Mykolaiv oblast in the post-war twenty years has been researched. It was determined that during two years after the liberation of the Mykolaiv oblast from the German-Romanian occupation, all enterprises that existed in 1940 were reintroduced and began to produce industrial products. At the same time, some enterprises did not fulfill the plan of manufacturing products. This was due to a low productivity, unsatisfactory organization of production, and lack of workers.

The industry of the Mykolaiv oblast under the conditions of administrative and economic reforms of the second half of the 1950s – the first half of the 1960s was examined. The processes of development of the industrial sphere of the Mykolaiv oblast in the second half of the 60's and the beginning of the 90's were determined and characterized.

Possible directions of the further research on the thesis subject have been ascertained: to study the problem from the position of oral history and the history of everyday life, to create literary records of veterans-workers of the Mykolaiv oblast industrial enterprises; to deeper study the history of military and civil shipbuilding of the Mykolaiv oblast with the submission of separate records on the most important ships and vessels built at Mykolaiv shipbuilding yards; to characterize the impact of the scientific and technological revolution and the implementation of its achievements in the industrial production of the region.

Key words: Ukrainian SSR, Mykolaiv oblast, industry, postwar reconstruction, industry, shipbuilding, labor resources, labor force

